

Dr. DUDÁS Attila

docens, Újvidéki Egyetem, Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék
a.dudas@pf.uns.ac.rs

A SZERZŐDÉST MEGSZÜNTETŐ MEGÁLLAPODÁS ALAKISÁGA A SZERB JOGBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TARTÁSI SZERZŐDÉSRE¹

*The Form of Terminating a Contract by Parties' Agreement under
Serbian Law with Special Regard to Maintenance Contract*

*Forma sporazumnog raskida ugovora u srpskom pravu s posebnim
osvrtom na ugovor o doživotnom izdržavanju*

A hatályos szerb jog, mint a kontinentális európai jogok zöme, a szerződések konszenzualitása mellett száll síkra. Ez nem jelenti szükségszerűen a szerződés szóbeliségét, hanem a formai kötöttségektől való szabadságot: a felek elvben szabadon választják meg a szerződés alakját. E főszabály alól azonban a modern jog számos kivételt ismer, amikor is a jogrend vagy a szerződő felek a szerződésükre vonatkozólag kötelező formát irányoznak elő. Ezek a kivételek meglehetősen gyakoriak, mégsem állítják azonban vissza a szerződések formalitásának már túlhaladottnak minősülő rendszerét, amely főszabályként alaki feltételek teljesüléséhez köti a szerződés joghatását, és csak kivételes esetben tekinti érvényesnek a szóban, illetve az előírttól eltérő formában kötött szerződést.

Más kérdés, hogy az alakisághoz kötött szerződést, miután már az előírt vagy a felek által meghatározott formában érvényesen létrejött, és a célzott joghatást kifejti, a felek megszüntethetik-e egyszerű szóbeli megállapodással vagy ráutaló magatartással. A kérdésnek különösen a tartós szerződések megszüntetésével kapcsolatban van a legnagyobb jelentősége, mint amilyen pl. a tartási szerződés, amelynek létrejötte szigorú alaki feltételekhez kötött. A szerződési jog általános szabályai szerint a formális szerződés egyszerű szóbeli formában is megszüntethető, hacsak más nem következik a forma rendeltetéséből vagy a jogszabály mást nem ír elő. E kivételt a bírói gyakorlat a tartási szerződésre maradéktalanul alkalmazza. Indokoltnak tűnik

¹ A tanulmányhoz alapot képező kutatást a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Titkárság Testületi Titkársága támogatta. Szerződésszám: 4038/8/2018/HTMT.

azonban a jobbiztonság és a felek érdekeinek oltalma céljából a tartási szerződést megszüntető megállapodásra az „alakiság párhuzamosságának” elvét alkalmazni, amely szerint a szerződés megszüntetésének is ugyanabban a formában kell történnie, amely létrejöttének és joghatásának a feltétele. A szerződést megszüntető megállapodás alakiságának párhuzamossága a tartási szerződés alaki feltételeivel biztosítaná mind a forma garanciális, mind pedig bizonyítási funkcióját.

Kulcsszavak: szerződés, alaki feltételek, az alakiság párhuzamosságának elve, tartási szerződés, megszüntető megállapodás

I. A SZERZŐDÉST MEGSZÜNTETŐ MEGÁLLAPODÁS FOGALMA, FUNKCIÓJA ÉS TERMINOLÓGIAI MEGHATÁROZÁSA

Figyelembe véve, hogy a szerződés nem más, mint a felek alkotása (VÉKÁS 2016: 355), azaz egy közös jogi cél megvalósulására irányuló, megegyező akaratnyilatkozataik eredménye, a szerződési jog természetéből ered, hogy minden szerződés a létrejöttével azonos módon, tehát a felek megállapodásával meg is szüntethető. A szerződési „kötöttséget” létrehozó akaratmegegyezés ugyanilyen módon, de ellenkező előjellel, a szerződésből való „szabadulást” is eredményezheti (ANTIC 2012: 430). Ennélfogva a szerződés megegyezéssel megszüntetése a felek külön megállapodása (szerződése), amellyel egy előző szerződésüktől közösen elállnak (PEROVIC 1986: 486), azaz amellyel megszüntetik annak kauzáját (ANTIC 2012: 430). Mivel azonban a hatályos szerb jog nem használja a *szerződéstől való elállás* szakkifejezést, illetve azt a magyar szöveggörnyezettől eltérő jelentésben használja, az a szerződés megszűnésének kontextusában, a szerb jog vonatkozásában, különböző jelentéstartalmakat kaphat. Talán célszerűbb azt mondani, hogy a szerződés megegyezéssel megszüntetése nem más, mint a felek szerződése, amellyel megszünik a szerződés (ĐORĐEVIĆ–STANKOVIĆ 1987: 309; KONSTANTINOVIĆ 1961: 70), pontosabban amellyel a felek megszüntetik a szerződést (RADIŠIĆ 2008: 164), illetve amellyel megszüntetik annak joghatását (SALMA 2009: 394).

A szerződést megszüntető megállapodást meg kell különböztetni az egyik vagy másik fél javára történő, a szerződésben rögzített egyoldalú jognyilatkozattal való megszüntetési jogosultságtól (KONSTANTINOVIĆ 1961: 70). Ezt hívjuk szerződést megszüntető opciónak vagy megszüntető klauzulának, ami nem más, mint az egyik vagy mindkét fél javára szerződésben előírányzott alakító jogosultság (jogi hatalmasság), amely alapján a szerződő fél egyoldalú nyilatkozatával megszüntetheti a szerződést (DOLOVIĆ 2013: 49–50). Az egyoldalú jognyilatkozattal történő szerződés megszüntetést a magyar jogi szaknyelv (egyoldalú) elállásnak nevezi, ha

annak a szerződéskötésig visszamenő (*ex tunc*) hatálya van, illetve felmondásnak, amennyiben csak a jövőre nézve (*ex nunc*) fejt ki joghatást (VÉKÁS 2016: 357). Ezzel ellentétben a szerződést megszüntető megállapodás lényegi fogalmi eleme, hogy a felek a szerződés megszüntetésére irányuló akaratmegegyezésüket a szerződés létrejötte után érik el.

Szerbiában a kötelmi viszonyokról szóló hatályos törvény (Köt.) nem szabályozza tartalmilag a szerződést megszüntető megállapodást, csupán annak alaki feltételeit. E tekintetben hatályos kötelmi jogi törvényünk követi Mihailo Konstantinović professzor 1969-ben megjelent Kötelmi és szerződési jogi törvénykönyvének vázlatát (KONSTANTINOVIĆ 1969), amely annak idején normatív modellként szolgált a törvény kidolgozásában: a Vázlat is csak a megszüntető megállapodás alaki feltételeit szabályozza (KONSTANTINOVIĆ 1969: 38. szak.). A jogintézmény rendszerszintű szabályozására várhatóan a készülő Polgári Törvénykönyv Tervezetében sem fog sor kerülni, ennek elfogadása 2019-ben esedékes.

II. A SZERZŐDÉST MEGSZÜNTETŐ MEGÁLLAPODÁS JOGHATÁSA

Tekintettel arra, hogy a Köt. nem szabályozza kimerítően a szerződést megszüntető megállapodást, annak joghatásait a jogelméletnek kellett meghatároznia. A szerbiai jogelmélet egyhangú álláspontja, hogy megszüntető megállapodásról – a szó szoros értelmében – csak olyan szerződéssel kapcsolatban lehet beszélni, amelyet a felek még nem teljesítettek, illetve amely csak részben teljesült (PEROVIĆ 1995: 153). Amennyiben a felek szeretnék megszüntetni egy már teljes mértékben teljesített szerződésük jogi következményeit, új szerződést kell kötniük, amelyben ellentétes pólusokat töltenek be. Például, ha a felek szeretnék „megszüntetni” a már teljesített adásvételi szerződést, amelyben az eladó már átadta a dolgot a vevőnek, a vevő pedig tulajdonjogot szerzett felette, és kifizette a vételárat, új adásvételi szerződést kell kötniük, amelyben az eladó lesz a vevő, illetve a vevő az eladó. Gyakran a felek a már teljesített szerződésük megszüntetésére irányuló megállapodásuknak a „szerződést megszüntető megállapodás” címet adják, de egy ilyen megállapodást nem lehet egy már teljesített szerződés megszüntetésésként értelmezni, csakis új szerződésként, amelyben a felek ellenkező szerződési pozícióban vannak. Ezt az álláspontot megerősíti a bírói gyakorlat is (Rev. 916/2002; Gž 1409/2004 stb.).

Ami a még nem teljesített vagy csak részben teljesített szerződéseket illeti, a szerbiai jogelméletben uralkodó álláspont szerint az ilyen szerződések megszüntetésére irányuló megállapodásnak nincs a szerződéskötés idejére

visszamenő (retroaktív) hatálya, de ezt a szabályt diszpozitív jellegűnek kell tekinteni (PEROVIĆ 1986: 487). Ez azt jelenti, hogy főszabályként a felek mentesülnek jövőbeni kötelezettségeik teljesítése alól, de a már teljesített kötelezettségek tárgyát megtartják, azaz nem állítják vissza a szerződést megelőző állapotot, hacsak másképpen nem rendelkeztek a megszüntető megállapodásban.

A megszüntető megállapodás jogi következményeinek helyes értelmezése végett azonban célszerű különbséget tenni a tartós és az egyszeri szolgáltatásokat előírányzó szerződések között. A tartós szerződés nem szűnik meg egy szolgáltatás teljesítésével (pl. tartási szerződés), míg az egyszeri szolgáltatásra irányuló szerződés joghatása megszűnik, amikor a felek teljesítik az egy (rendszerint) tevőleges magatartásból vagy (ritkábban) tartózkodásból álló kötelezettséget (pl. adásvétel). A már teljesített egyszeri szolgáltatásra kötelező szerződést megszüntető megállapodás valójában visszaható hatállyal bír, még akkor is, ha ezt a felek külön nem irányozták elő, hiszen kölcsönös jogaik és kötelezettségeik ténylegesen a szerződést megelőző állapotba kerülnek vissza, ez következményeit tekintve a visszaható hatályú megszüntető megállapodásnak felel meg (RADIŠIĆ 2008: 165). Ennek az az elsődleges jogi következménye, hogy a felek nem kötelesek teljesíteni szerződési kötelezettségeiket, ha azokat még nem teljesítették. Amennyiben a felek már részben teljesítették kötelezettségeiket, a visszaható hatály hiánya azt eredményezi, hogy a felek megtartják a teljesített szolgáltatásokat, de mentesülnek a még nem teljesített szolgáltatások, vagy a szolgáltatások még nem teljesített részének teljesítése alól. A magyar jogterminológia a szerződést jövőre vonatkozó hatállyal megszüntető megállapodást *megszüntető szerződés*nek nevezi, míg a szerződés megkötésének idejére visszamenő hatállyal rendelkező megszüntető megállapodást a szerződés felbontásának vagy *felbontó szerződés*nek (VÉKÁS 2016: 356, 361).

Amennyiben a szerződő felek úgy rendelkeztek, hogy a megszüntető megállapodásnak a szerződés megkötésének idejére visszamenő hatálya lesz, a teljesítő fél jogosult a szolgáltatása tárgyának kiadására (RADIŠIĆ 2008: 165), a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint (Köt. 210. szak. 2. bek.), míg a másik fél, amely még nem teljesített, mentesül a szolgáltatás teljesítése alól. Értelemszerűen, amennyiben harmadik személy jóhiszeműen szerzett tulajdonjogot az egyik szerződő fél szolgáltatásának tárgyán, a dologkiadási igényt hozzá nem lehet intézni, csakis a másik félhez, aki ebben az esetben köteles a szolgáltatás tárgyának pénzbeli ellenértékét kifizetni (RADIŠIĆ 2008: 165).

A tartós szerződések esetében teljesen más a helyzet, hiszen azok rendszerint olyan szolgáltatások teljesítését is magukban foglalják, amelyek

visszafordíthatatlanok (irreverzibilisek), mert esetükben a természetben történő visszatéríthetőség fogalmilag kizárt. Például a bérleménynek a bérlő általi használatát a bérleti szerződés tartama alatt, illetve ennek a használatnak a túrésát a bérbeadó részéről nem lehet a múltból kitörölni. Ebből az okból kifolyólag az irreverzibilis szolgáltatásra kötelező tartós szerződést megszüntető megállapodás mindig csak jövőbeli hatállyal rendelkezik, nem pedig a szerződés megkötésére visszamenő hatállyal (PEROVIĆ 1986: 487–488).

III. A SZERZŐDÉST MEGSZÜNTETŐ MEGÁLLAPODÁS ALAKI KÖVETELMÉNYEI

A Köt. egyetlen, a szerződést megszüntető megállapodásra vonatkozó rendelkezése nem a megállapodás joghatására, hanem alaki követelményeire vonatkozik. Előírja, hogy a formális szerződések, tehát azok, amelyeket a törvény erejénél fogva vagy a felek szándékából eredően meghatározott formában kell megkötni, egyszerű jognyilatkozattal is megszüntethetők, amennyiben a törvény másképp nem rendelkezik, vagy a forma rendeltetése nem kívánja meg, hogy a szerződés megszüntetése ugyanolyan formában történjen, mint amelyben a felek a szerződést megkötötték (Köt. 68. szak.). Ugyanilyen rendelkezést tartalmaz a Vázlat (KONSTANTINOVIĆ 1969: 38. szak.) és a Ptk. Tervezete (215. szak.) is. E szabályt a szakirodalom az *alakiság párhuzamossága* elv alóli kivételnek tekinti. Az alakiság párhuzamosságának elve azt jelenti, hogy a szerződés módosítását vagy megszüntetését, valamint a szerződéshez kapcsolódó járulékos jogügyleteket ugyanabban a formában kell megtenni, illetve megkötni, mint amelyben a szerződés létrejött. Régebben az alakiság párhuzamosságának elve szinte semmilyen kivételt nem ismert, ami az akkori szerződési jog szigorú formalizmusának volt a következménye (ANTIC 2012: 431). Ahogyan a szerződési jog fokozatosan felszabadult a formalizmus béklyója alól, és közeledett a konszenzualitás és kausalitás felé, az alakiság párhuzamosságának elve egyre több kivételnek adott teret, de még mindig főszabálynak tekinthető. Ezt megerősítendő írja elő a Köt., hogy a törvénnyel előírt formai követelmény a szerződés későbbi módosításaira és kiegészítésére is vonatkozik (67. szak. 2. bek.). Az alakiság párhuzamosságának főszabálya azonban számos kivételt ismer. Csak a legfontosabbakat említve, a Köt. előírja, hogy érvényesek azok az utólagos szóbeli megállapodások a felek között, amelyek olyan kérdéseket érintenek, amelyeket a felek nem szabályoztak az alaki feltételekhez kötött szerződésükben, amennyiben ez nem lenne ellentétben a

szereződés kötelező formájának a rendeltetésével (67. szak. 3. bek.); vagy érvényesek azok az utólagos szóbeli megállapodások, amelyek csökkentik az egyik vagy a másik fél kötelezettségeit, illetve könnyítik azok teljesítését, amennyiben a szerződés kötelező formája az ő érdekük védelmét szolgálja (67. szak. 4. bek.). A kivételek közül e tanulmány szempontjából a formális szerződés egyszerű, konszenzuális módon történő megszüntetése bír legnagyobb jelentőséggel.

IV. AZ ALAKI KÖVETELMÉNYEK RENDELTETÉSÉNEK TANA

Mint láthattuk, az alakiség párhuzamossága elvének alkalmazása a szerződést megszüntető megállapodással kapcsolatban attól függ, hogy azt a szerződés alakhi követelményének rendeltetése megköveteli-e. A szerződés alakhi követelményének tanát a szerb jogirodalomban Slobodan Perović professzor honosította meg. Az alakhi követelmények különböző lehetséges rendeltetéseivel kapcsolatos következtetései, valamint általában a szerződés alakhi követelményei jelentőségével kapcsolatos meglátásai a szerződési jog konszenzualitása és formalizmusa közötti reláción alapvetően határozták meg előbb a Vázlat, majd a Köt. rendelkezéseinek tartalmát. Láthattuk ugyanis, hogy az alakiség párhuzamossága elve alóli szinte minden egyes kivétel alkalmazása az alakhi követelmények rendeltetésétől függ. Hasonló, a szerződés formájának rendeltetésére való hivatkozást tartalmaz az alakiség hiánya miatt semmis szerződés konvalidációjára vonatkozó rendelkezés is: amennyiben az írásbeli formához kötött szerződést a felek nem ebben a formában hozzák létre, a szerződést érvényesnek kell tekinteni, amennyiben a felek teljes mértékben vagy túlnyomórészt teljesítették szolgáltatásaikat, kivéve, ha az előírt forma rendeltetéséből nyilvánvalóan más nem következik (Köt. 73. szak.).

Perović megkülönbözteti a forma garanciális és bizonyítási rendeltetését, a garanciális rendeltetésen belül pedig a köz-, illetve magánérdekek oltalmának célját. A közérdek oltalma magában foglalja a jogforgalom biztonosságának, valamint bizonyos szerződéstípusok nyilvántartásának és felügyeletének szükségességét, mindenekelőtt a közteherviselési kötelezettségek teljesítése céljából (adók és más közjogi bevételek megfizettetését) (PEROVIĆ 1964: 43). A felek magánérdekének oltalmához a szerződés alakisága abban járul hozzá, hogy segít elkerülni az elhamarkodott és azonnali, vagy komolytalan szerződéskötést, az akarathibákat, lecsökkenti a homályos tartalmú és pontatlan szerződési rendelkezések számát stb. (PEROVIĆ 1964: 43). A szerződés alakiságának bizonyítása megbízható bizonyítékok

biztosítását jelenti a szerződéskötés tényéről és a szerződés tartalmáról, amivel hozzájárul mind a közérdek, mind a felek magánérdekének oltalmához (PEROVIĆ 1964: 44).

Joggal emeli ki Perović, hogy a szerződés alakiságának az előírása rendszerint az alakiság mindhárom rendeltetésének megvalósulásához bizonyos mértékben hozzájárul, de szinte minden esetben azonosítható vagy a közérdek, vagy a magánérdek oltalmának igénye, amelynek a várt megvalósulása meghatározó jelentőségű (PEROVIĆ 1964: 38).

A szerződést megszüntető megállapodással kapcsolatban emlékeztünk vissza, a Köt. biztosítja a megállapodás formaszabadságát, azaz a megszüntető megállapodást főszabály szerint a felek bármilyen formában létrehozhatják. E főszabály alól azonban a Köt. két kivételt nevesít, azaz két esetre irányozza elő az alakiság párhuzamossága elvének alkalmazását, a szerződést megszüntető megállapodásra vonatkozóan. Egyrészt a formaszabadságot kizárhatja külön jogszabályi rendelkezés, azaz a jogalkotónak lehetősége van egyes szerződéstípusokkal kapcsolatban kógens jogszabállyal előírni, hogy a megszüntető megállapodást ugyanabban a formában kell megkötni, mint magát a szerződést. E kivétel nem igényel különösebb magyarázatot: ha külön jogszabály formakényszerrel ír elő a megszüntető megállapodásra vonatkozólag, annak alkalmazása a *lex specialis derogat legi generali* elvvel összhangban kizárja a Köt. mint általánosabb jellegű jogszabály alkalmazását (PEROVIĆ 1995: 154). Másrészt a Köt. kizárja a formaszabadságot a megszüntető megállapodásra vonatkozólag, amennyiben az alakiság párhuzamossága elvének alkalmazása az alakiság rendeltetéséből következik. E kivétel alkalmazása már lényegesen összetettebb feladat, mert sem maga a Köt., sem pedig a doktrína nem ad egzakt mércéket arra vonatkozólag, hogyan kell a szerződés alaki feltételeinek rendeltetését meghatározni, és hogy az megköveteli-e az alakiság párhuzamossága elvének alkalmazását. Álláspontunk szerint, csupán abból, hogy egy adott szerződés alaki feltételeinek előírása meghatározóan közérdeket, vagy meghatározóan a felek magánérdekeit hivatott oltalmazni, még nem adható egyértelmű válasz a feltett kérdésre, mert a köz- és magánérdekek oltalma az alakiság előírásával minden egyes formális szerződés esetében bizonyos szinten megjelenik. Nyilván, ha a közérdek oltalmának igénye fokozottan jelenik meg az alakiság előírásában, természetszerűnek tűnik, hogy a megszüntető megállapodást is ugyanabban a formában kell megkötni, mint a szerződést. E tekintetben talán legkézenfekvőbb példa az ingatlan feletti tulajdonjog forgalmára irányuló szerződés (adásvétel, ajándékozás vagy csere), amellyel kapcsolatban már a Köt. hatályba lépése előtti időszakban mind a bírói

gyakorlat (PEROVIĆ 1964: 105–112), mind pedig a doktrína hagyományosan (ARANĐELOVIĆ 1911: 62) azon az állásponton volt, hogy a megszüntető megállapodás formaszabadsága ellentétben lenne a szerződés alakiságának rendeltetésével. A régi, többször módosított 1983. évi Ingatlanforgalmi törvény külön, a Köt. 73. szakaszától eltérő szabályozást tartalmazott a formahiányos szerződés konvalidációjáról. A konvalidáció külön szabályozása az ingatlanok feletti tulajdonjog forgalmára vonatkozó szerződés alaki hiányossága esetén egyértelműen jelezte a törvényhozó azon akaratát, hogy ugyan a szerződés lényegi elemének tekinti az alaki feltételek teljesítését, de bizonyos esetekben hajlandó eltekinteni az érvénytelenség következményétől a szerződés formahiányossága esetén. Az új, 2014. évi Ingatlanforgalmi törvény ezeket a rendelkezéseket azonban már nem tartalmazza, tehát a formahiányos ingatlanforgalmi szerződés konvalidációja külön törvény szerint már nem lehetséges, és a szerződés alaki hibája annak semmisségét vonja maga után (Ift. 4. szak. 4. bek.). E kontextusban érdekes megjegyezni, hogy a magyar jogban az ingatlanadásvételi-szerződés alaki hibája nem vonja maga után a szerződés érvénytelenségét, viszont ilyen szerződés alapján nem lehet a tulajdonjog bejegyzését kérelmezni az ingatlan-nyilvántartásban (VÉKÁS 2016: 30). Ebből a szerb törvényhozó szigorúbb hozzáállására lehet következtetni a formahiányos ingatlanforgalmi szerződés konvalidációjához, amely megnyitja azt a kérdést, hogy a megszüntető megállapodást is vajon ugyanabban a formában kell-e megkötni, mint a szerződést. Megalapozottnak tűnik az az álláspont a törvényhozónak az új Ingatlanforgalmi törvényben megnyilvánuló szigorúbb megközelítése fényében, hogy a megszüntető megállapodás sem köthető meg a szerződés alaki feltételeitől enyhébb feltételek mellett, azaz ebben az esetben alkalmazni kellene az alakiság párhuzamosságának elvét a Köt. 68. szakasza értelmében (PAJTIĆ et al. 2018: 364). A másik logikai megközelítés értelmében azonban az ingatlanforgalmi szerződés megszüntetése nem veszélyezteti különösebben a közérdeket vagy a felek magánérdekét, ezért az az álláspont is védhető, hogy e szerződéstípus esetében lehetségesnek kell tekinteni a szerződés alakszerűségetől mentes megszüntetését a felek akaratmegegyezésével.

Más szerződéstípusok esetében, mindenekelőtt a tartós szolgáltatásra irányuló szerződések esetében, az alaki feltételek rendeltetésének meghatározása, azaz a szerződés szóbeli megszüntetésének lehetősége már sokkal komolyabb elemzést igényel. Ez mindenekelőtt a tartási szerződést megszüntető megállapodásra vonatkozik, amiről a következőkben lesz szó.

V. A TARTÁSI SZERZŐDÉST MEGSZÜNTETŐ MEGÁLLAPODÁS ALAKI KÖVETELMÉNYEI

V.1. A TARTÁSI SZERZŐDÉS FOGALMA ÉS JOGHATÁSA

Az Öröklési törvényben (Öt.) a tartási szerződés fogalma a következőképpen került meghatározásra: „a tartási szerződés alapján a tartásra jogosult vállalja, hogy halálakor pontosan meghatározott dolgai vagy jogai felett a tulajdonjog a tartásra kötelezettre szálljon, aminek fejében a tartásra kötelezett vállalja, hogy a tartásra jogosultat eltartja, haláláig gondoskodik róla, illetve halála esetén gondoskodik temetéséről” (Öt. 194. szak.). A tartási szerződés számos szerződési kockázatot foglal magában, amelyek a szerződés tartós jellegéből eredően fokozottan jutnak kifejezésre. Ezeket a szerződési kockázatokat a feleknek, illetve a jogalkotónak megfelelő módon szabályoznia kellett, aminek következtében az Öröklési törvénynek a tartási szerződésre vonatkozó szabályai lényeges eltéréseket mutatnak a Kötelmi viszonyokról szóló törvényben előírányzott általános szerződési jogi szabályoktól. E lényegi eltérések megmutatkoznak mind a szerződés közvetlen kötelmi jogi, mind pedig közvetett, öröklési jogi hatásában. A kötelmi jog terén mutatkozó legjelentősebb sajátosságok a tartási szerződés személyhez kötött (*intuitu personae*), szerencse- (aleatórikus) és tartós jellegéből következnek. Az öröklési jog terén a tartási szerződés csak egy (közvetett) jogi hatást fejt ki: a tartásra jogosult szolgáltatásának tárgyát képező dolgok és jogok feletti tulajdonjog halálának pillanatában, a törvény erejénél fogva, átszállnak a tartásra kötelezettre, azaz nem képezik a tartásra jogosult hagyatékának részét, így azok értékéből még a köteles örökösök sem tudják kielégíteni öröklési igényüket (ĐURĐEVIĆ 2010: 263).

V.2. A TARTÁSI SZERZŐDÉS ALAKI FELTÉTELEI ÉS A SZERZŐDÉS ALAKISÁGÁNAK RENDELTETÉSE

A tartási szerződés említett sajátosságai indokolják a formaszabadságtól való eltérést. Emiatt a szerződés csak törvénnyel meghatározott, meglehetősen szigorú alak feltételek teljesítésével jöhet létre. A közjegyzőség intézményének néhány évvel ezelőtti újbóli bevezetéséig (a közjegyzőség létezett a két világháború közötti időszakban, amelyet a II. világháború utáni szocialista hatalom szüntetett meg), a tartási szerződést ún. *bíróságilag megerősített okiratban* lehetett csak megkötni. Az Öröklési törvény a 2015 előtti hatályos szövegében előírta, hogy a tartási szerződést írásba kell foglalni, amelyet a felek a bíró előtt írnak alá. Az eljáró bíró, mielőtt

a felek a tárgyaláson aláírták volna a szerződési okiratot, köteles volt a feleknek a szerződést felolvasni, és felhívni a tartásra jogosult figyelmét a szerződés legjelentősebb öröklési jogi következményére, nevezetesen arra, hogy szolgáltatásának tárgya nem fogja a hagyatéka részét képezni, így annak értékéből még a köteles örökösök sem elégíthetik ki öröklési igényüket. Ezek után a bíró hitelesítette a felek szerződését (Öt. 195. szak. 1. bek. – 2015-ig hatályos szöveg). Joggal emeli ki a szakirodalom, hogy az Öröklési törvény ebben az esetben helytelenül használta a jogi szakki-fejezéseket, hiszen a bíró nem csupán a felek azonosságát állapította meg, majd hitelesítette az aláírásukat (vidimizáció), amire a törvényben használt „hitelesít” ige utalhat, hanem ennél sokkal többet tett: megerősítette (szolemnizálta) a szerződés tartalmát (ĐURĐEVIĆ 2010: 258; STANKOVIĆ 1997: 58). A feleknek valójában egy okiratszerkesztésre irányuló nem peres eljárást kellett kezdeményezniük, amely során az eljáró bíró a szerződést tartalmazó okiratra megjegyzést vezetett fel, amelyben igazolta, hogy a szerződés aláírását megelőzően a feleknek felolvasta a szerződés tartalmát, valamint hogy a tartásra jogosultat figyelmeztette, hogy szolgáltatásának tárgya nem képezi majd hagyatékának részét, így annak értékéből még a köteles örökösök sem tudják megvalósítani öröklési igényüket (ĐURĐEVIĆ 2010: 258). A bíróság bárminemű mulasztása e formai követelmények betartásában, vagy a tartásra jogosult kioktatásában, a tartási szerződés semmisségét vonta maga után (Öt. 195. szak. 2. bek. – 2015-ig hatályos szöveg).

A Közjegyzőségről szóló törvény hatálybalépésével, illetve annak alkalmazásának megkezdésével, a jogalkotó megváltoztatta az Öröklési törvény jelzett rendelkezéseit. A hatályos törvénysszöveg előírja, hogy a tartási szerződést *közjegyző által megerősített* (szolemnizált) okirat formájában kell megkötni (Öt. 195. szak. 1. bek.). A továbbiakban felsorolja a közjegyző kötelezettségeit a szerződés megerősítése során, amelyek lényegében megegyeznek a bíróság kötelezettségeivel a közjegyzőség bevezetését megelőző időszakban: a közjegyző köteles figyelmeztetni a feleket a szerződés jogi hatására, különösen arra, hogy a tartásra jogosult szolgáltatásának tárgya nem képezi majd hagyatékának részét, így annak értékéből a köteles örökösök sem tudják majd kielégíteni öröklési igényüket (Öt. 195. szak. 2. bek.). Az Öröklési törvény kifejezetten nem irányozza elő, hogy a közjegyző a szerződés megerősítése előtt köteles azt a feleknek felolvasni, de erre igazából nincs is szükség, hiszen az okirat tartalmának felolvasása minden közjegyzői okirat (és nem csak a tartási szerződés) esetében kötelező a Közjegyzőségről szóló törvény értelmében (93a szak.). A közjegyző bárminemű mulasztása a tartási szerződés megerősítésében ugyanazzal a jogkövetkez-

ménnyel jár, mint a bíróság mulasztása az előző szabályozás szerint: a tartási szerződés semmisségét eredményezi (Öt. 195. szak. 3. bek.).

Ha megkíséreljük meghatározni a tartási szerződés alaki feltételeinek rendeltetését, Slobodan Perović tanaival összhangban megállapíthatjuk, hogy a tartási szerződés alakiségének meghatározóan bizonyítási rendeltetése van, mert megbízható bizonyítékot biztosít a felek számára a szerződés létrejöttéről és tartalmáról. Ennek különösen azért van jelentősége, mert a tartási szerződés rendszerint hosszú időn keresztül (a tartásra jogosult haláláig) fejt ki jogi hatását. A bizonyítási funkció mellett a tartási szerződés alakiségének jelentős garanciális funkciója is van, ami alatt meghatározóan a felek magánérdeke oltalmának igényét értjük. Különösebben nem tűnne megalapozottnak egy olyan álláspont, amely szerint a tartási szerződés alakiségének meghatározó közérdekoltalmi rendeltetése lenne. A közérdek oltalmának igénye nyilván ebben az esetben is jelen van, a jogforgalom biztonosságának biztosítása miatt, de ez nem tekinthető a szerződés alakiséga meghatározó rendeltetésének. Ennélfogva – álláspontunk szerint – a tartási szerződés alaki feltételeinek a rendeltetése a felek magánérdekének az oltalma, mindenképpen a tartásra jogosult érdekeinek oltalma, amely a könnyelmű és elhamarkodott szerződéskötés megelőzésében nyilvánul meg.

V.3. A TARTÁSI SZERZŐDÉST MEGSZÜNTETŐ MEGÁLLAPODÁS ALAKISÁGA A JOGELMÉLETBEN ÉS A BÍRÓI GYAKORLATBAN

Az Öröklési törvény nem szabályozza a tartási szerződést megszüntető megállapodás alaki feltételeit. Ez megnyitja az általános szerződési jogi szabályozás (Köt. 68. szak.) alkalmazásának kérdését a tartási szerződésre, amely mint már megállapítottuk, lehetővé teszi a formális szerződés konszenzuális megszüntetését, kivéve, ha az ellentétben lenne az alakiség rendeltetésével.

A szakirodalmi álláspontok megoszlanak e kérdésben. Az egyik álláspont szerint (KREČ–PAVIČ 1964: 383–384; ANTIĆ 2011: 359), az alakiség párhuzamossága elvét alkalmazni kell az Öröklési törvényben nevesített tartási szerződésre, azonban az ún. rendhagyó vagy nem nevesített tartási szerződésre nem. A rendhagyó vagy nem nevesített tartási szerződés egy gyűjtőfogalom, amely magában foglal minden olyan törvényileg nem szabályozott, tartásra irányuló szerződést, amelyeket a szerződési szabadság elvével összhangban a felek az Öröklési törvényben foglalt szabályoktól eltérő tartalommal hoznak létre. A különböző tartalommal a szerződési gyakorlatban megjelenő rendhagyó tartási szerződések legjellemzőbb és leg-

komolyabb jogi következményekkel járó, közös nevezője, hogy a tartásra jogosult szolgáltatásának tárgyát a tartásra kötelezett már a tartásra jogosult halála előtt megszerzi. A rendhagyó tartási szerződések mind a jogelmélet, mind pedig a bírói gyakorlat érvényes szerződésnek tekintti, amelyre az Öröklési törvénynek a tartási szerződésre vonatkozó rendelkezéseit megfelelően kell alkalmazni (ĐURĐEVIĆ 2010: 275). E téma elemzése messze meghaladja a jelen tanulmány tervezett terjedelmét, de joggal tehető fel a kérdés, mennyire célszerű érvényesnek tekinteni a rendhagyó tartási szerződést. A tartásra jogosult szolgáltatásának a tárgyára irányuló tulajdonjog visszatartása egy meglehetősen hatékony biztosíték arra, hogy a tartásra kötelezett szerződés szerint teljesítsen, a szigorú forma pedig megelőzi a tartásra jogosult részéről történő könnyelmű és elhamarkodott szerződéskötést. Ha érvényesnek tekintjük a rendhagyó tartási szerződést, amelynél a tartásra jogosultat védő, említett szabályok a szerződési szabadság elvével összhangban megkerülhetők (és rendszerint ez is történik), a törvénnyel szabályozott tartási szerződés intézménye teljesen viszonylagossá válik, mert a tartásra kötelezett rendszerint, amikor tárgyalási pozíciója olyan erős, hogy ezt megteheti, a rendhagyó tartási szerződést fogja megkötni (illetve a tartásra jogosulttal elfogadtatni), mert ugyanazon jogi cél elérése mellett ebben a szerződésben a jogi pozíciója sokkal előnyösebb.

Visszatérvén a tartási szerződést megszüntető megállapodás alakiságára: az az álláspont, amely szerint a megszüntető megállapodás formaszabadsága csak a tartási szerződésre vonatkozik, a rendhagyó tartási szerződésre pedig nem, azon az érvelésen nyugszik, hogy a rendhagyó tartási szerződés esetében a tartásra jogosult szolgáltatásának tárgya, ami rendszerint ingatlan feletti tulajdonjog, még a tartásra jogosult élete alatt a tartásra kötelezett nevére kerül bejegyzésre a Földhivatalban, és amennyiben a megszüntető megállapodást szóban is létre lehetne hozni, az ilyen megállapodás alapján a tartásra jogosult nem tudná a Földhivatalban saját tulajdonjogának újbóli bejegyzését kérelmezni.

A másik álláspont (ĐURĐEVIĆ 2010: 265; PETRUŠIĆ 1997: 97; SVORCAN 1988: 208) szerint a tartási szerződésre egyáltalán nem kellene alkalmazni az alakiság párhuzamossága alóli kivételt, azaz a tartós szerződést megszüntető megállapodást ugyanabban a formában kellene létrehozni, mint amilyenben a tartási szerződés létrejött.

A bírói gyakorlat teljesen liberális álláspontot képvisel. A gyakorlatilag egyhangú álláspont szerint a tartási szerződés egyszerű szóbeli megállapodással is megszüntethető (például Gž. 11157/2010, Gž. 4081/1993 és Rev. 104/1986). A határozatok indoklásában a bíróságok álláspontjukban arra támaszkodnak, hogy az Öröklési törvény nem tartalmaz rendelkezéseket a

tartási szerződést megszüntető megállapodás formájára vonatkozólag, aminek következtében a Kötelmi viszonyokról szóló törvény rendelkezéseit kell alkalmazni. Ez kétségtől igaz, viszont a bíróságok egyáltalán nem kísérelték meg megállapítani a tartási szerződés alakiságának rendeltetését, valamint azt sem, hogy a szerződés konszenzuális megszüntetése milyen okokból kifolyólag lenne összhangban a forma rendeltetésével. Csupán deklarálják, hogy a formai kényszertől mentes megszüntető megállapodás összhangban van a szerződés formájának rendeltetésével, így nem tartják indokoltnak, hogy a megszüntető megállapodás ugyanabban a formában jöjjön létre, mint a tartási szerződés.

VI. ÖSSZEGZÉS HELYETT – A BÍRÓI GYAKORLAT BÍRÁLATA

Az említett ítélkezési gyakorlattal szemben, amely nem követeli meg a tartási szerződést megszüntető megállapodással kapcsolatban a tartási szerződés alakiságának betartását, alapvetően az a kritikai észrevétel tehető, hogy az indoklásokban túlságosan általános jellegű az a megállapítás, hogy a konszenzuális jellegű megszüntető megállapodás összhangban van a tartási szerződés alaki feltételei rendeltetésével, miközben elmarad ennek a rendeltetésnek az érdemi elemzése. Ebből az a látszólagos érv kerül előtérbe, miszerint abból a tényből, hogy az Öröklési törvény kifejezetten nem szabályozza a tartási szerződést megszüntető megállapodás alakiságát, közvetlenül következik, hogy a konszenzuális megszüntető megállapodás összhangban van a szerződés alakiságának rendeltetésével, tehát nincs szükség megállapítani, mi is pontosan a tartási szerződés alaki feltételeinek rendeltetése. A bírósági határozatok olvasása során az olvasóban az az érzés támad, mintha a közérdek sérelme vagy veszélyeztetése – ami a formaszabadság megszüntető megállapodás egyértelmű és kifejezett törvényi tilalmában jelenhetne csak meg – volna az alaki feltételek rendeltetése megítélésének egyetlen zsinórmértéke. Ez az alakiság párhuzamossága elvének alkalmazását vonná magával, illetve semmilyen más rendeltetés – a törvényi tilalomba foglalt közérdek oltalmán kívül – nem indokolná az alakiság párhuzamossága elvének alkalmazását. Ez azonban véleményünk szerint nem így van. Amennyiben a felek magánérdekének oltalma elegendő ok volt a tartási szerződés szigorú alakiságának előírásához, ugyanennek az oknak relevánsnak kell lennie az alaki feltételek rendeltetésének megítélésében a tartási szerződést megszüntető megállapodás alakiságával kapcsolatban is.

A bírói gyakorlatban általánosan elfogadott álláspontot a szakirodalom az alaki feltételek bizonyítási rendeltetése szempontjából is bíráló észrevé-

telek tárgyává teszi. A tartási szerződés alaki feltételeinek jelentős bizonyítási rendeltetése is van. Egyrészt a tartásra jogosult szolgáltatása a halálával válik esedékessé, a szerződéskötéstől a tartásra jogosult haláláig pedig meglehetősen hosszú idő telhet el, ami emeli a tartási szerződés alakiságának jelentőségét a szerződés létrejöttének és tartalmának bizonyítása szempontjából (ĐURĐEVIĆ 2010: 265). Másrészt a tartásra jogosult jogutódainak vitathatatlanul jogi érdekük van a szerződés érvényességét megkérdőjelezni, bármilyen okból is teszik azt, mert a szerződés érvénytelenségének vagy hatálytalanságának megállapításával a tartásra jogosult szolgáltatásának tárgya a hagyatékát fogja képezni, tehát növeli annak értékét. A tartási szerződést megszüntető szóbeli megállapodás közvetlenül veszélyezteti a jogutódok jogi helyzetét: erős bizonyítási eszközzel rendelkeznek arról, hogy a tartási szerződés létrejött (ami egyébként nem erősíti, hanem gyengíti örökösi érdekeiket), de semmilyen vagy csak gyenge bizonyítási eszközzel rendelkeznek a szerződés megszűnéséről (ami egyébként erősítené örökösi pozíciójukat) (ĐURĐEVIĆ 2010: 265). Ebből az okból eredően különösen megkérdőjelezhetők azok a bírósági határozatok, amelyek elismerik a tartási szerződés ráutaló magatartással történő megszüntetését, amikor is a tartásra kötelezett mulasztását a tartási kötelezettség teljesítésében, valamint a tartásra jogosult passzivitását a tartás követelésében a bíróság a tartási szerződést hallgatólagosan megszüntető megállapodásként értelmezi (ĐURĐEVIĆ 2010: 266).

Mindebből kifolyólag támogathatónak véljük azt az álláspontot a szakirodalomban, amely szerint a tartási szerződés esetében nem kellene eltérni az alakiság párhuzamosságának elvétől (ĐURĐEVIĆ 2010: 265), azaz a megszüntető megállapodást ugyanabban a formában kellene megkötni, mint a tartási szerződést, mindenekelőtt a tartásra jogosult és annak potenciális örökösei érdekeinek oltalma, valamint az alaki feltételek bizonyítási rendeltetésének megvalósulása céljából.

IRODALOM

- ANTIĆ, Oliver 2011. *Nasledno pravo* [Öröklési jog]. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu – Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd
- ANTIĆ, Oliver 2012. *Obligaciono pravo* [Kötelmi jog]. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu – Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd
- ARANĐELOVIĆ, Dragoljub 1911. *O formalnim izjavama volje* [A formális jognyilatkozatokról]. Beograd
- DOLOVIĆ, Katarina 2013. Zakonski raskid ugovora u evropskom ugovornom pravu [A szerződés törvény erejénél való megszűnése az európai szerződési jogban]. In: *Harmonious – journal of Legal and Social Studies in South East Europe*, 1., 45–58.

- DORĐEVIĆ, Živimir–STANKOVIĆ, Vladan 1987. *Obligaciono pravo* [Kötelmi jog]. Naučna knjiga, Beograd
- ĐURĐEVIĆ B., Dejan 2010. *Institucije naslednog prava* [Az öröklési jog intézményei]. Službeni glasnik, Beograd
- KONSTANTINOVIĆ, Mihailo 1961. *Obligaciono pravo – Beleške sa predavanja* [Kötelmi jog – Jegyzetek az előadásokról]. Savez studenata Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd
- KONSTANTINOVIĆ, Mihailo 1969. *Obligacije i ugovori – Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima* [Kötelmek és szerződések – Vázlat egy kötelmi és szerződési jogi törvénykönyvhöz], Klasici jugoslovenskog prava, Službeni list SRJ, Beograd
- KREČ, Milan–PAVIČ, Đuro 1964. *Komentar Zakona o nasleđivanju* [Az Öröklési törvény kommentárja]. Narodne novine, Zagreb
- PAJTIĆ, Bojan–RADOVANOVIĆ, Sanja–DUDAŠ, Atila 2018. *Obligaciono pravo* [Kötelmi jog], Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu – Centar za izdavačku delatnost, Novi Sad
- PEROVIĆ, Slobodan 1964. *Formalni ugovori u građanskom pravu* [Formális szerződések a polgári jogban]. Naučna knjiga, Beograd
- PEROVIĆ, Slobodan 1986. *Obligaciono pravo* [Kötelmi jog]. Službeni list SFRJ, Beograd
- PEROVIĆ, Slobodan (szerk.) 1995. *Komentar Zakona o obligacionim odnosima* [A kötelmi viszonyokról szóló törvény kommentárja]. Savremena administracija, Beograd
- PETRUŠIĆ, Nevena 1997. Ostvarivanje prava na raskid ugovora o doživotnom izdržavanju [A tartási szerződéstől való elállási jog gyakorlása]. In: *Ugovor o doživotnom izdržavanju*. Pravni fakultet Univerziteta u Nišu–Udruženje za građansko procesno i arbitražno pravo, Niš, 97.
- RADIŠIĆ, Jakov 2008. *Obligaciono pravo* [Kötelmi jog]. Nomos, Beograd
- SALMA, Jožef 2009. *Obligaciono pravo* [Kötelmi jog]. Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu – Centar za izdavačku delatnost, Novi Sad
- STANKOVIĆ, Gordana 1997. Postupak za potvrđivanje sadržine ugovora o doživotnom izdržavanju [A tartási szerződés tartalmának megerősítésére vonatkozó eljárás]. In: *Ugovor o doživotnom izdržavanju*. Pravni fakultet Univerziteta u Nišu–Udruženje za građansko procesno i arbitražno pravo, Niš, 58.
- SVORCAN, Slobodan 1988. *Raskid ugovora o doživotnom izdržavanju* [A tartási szerződéstől való elállás]. Savremena administracija, Beograd
- VÉKÁS Lajos 2016. *Szerződési jog – Általános rész*. ELTE Ötvös Kiadó, Budapest

JOGSZABÁLYOK

- IFT. – Zakon o prometu nepokretnosti [Ingatlanforgalmi törvény], *Službeni glasnik Republike Srbije* [A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye], 2014/93, 2014/121 és 2015/6. sz.
- KJT. – Zakon o javnom beležništvu [A Közjegyzőségről szóló törvény], *Službeni glasnik Republike Srbije* [A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye], 2011/31, 2012/85,

2013/19, 2014/55 – másik törvény, 2014/93 – másik törvény, 2014/121, 2015/6 és 2015/106. sz.

KÖT. – Zakon o obligacionim odnosima [Kötelmi viszonyokról szóló törvény], *Službeni list SFRJ* [A JSZSZK Hivatalos Lapja], 78/29, 85/39, 89/48 – AB határozat és 89/57. sz., *Službeni list SRJ* [A JSZK Hivatalos Lapja], 93/31. sz. és *Službeni list SCG* [Szerbia és Montenegró Államközösségének Hivatalos lapja], 2003/1 – Alkotmányos okmány

ÖT. – Zakon o nasleđivanju [Öröklési törvény], *Službeni glasnik Republike Srbije* [A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye], 95/46, 2003/101 – AB határozat és 2015/6. sz.

PTK. TERVEZET – *Građanski zakonik Republike Srbije – Radni tekst pripremljen za javnu raspravu sa alternativnim predlozima* [A Szerb Köztársaság Polgári Törvénykönyve – a társadalmi vitához előkészített munkatervezet alternatív javaslatokkal], Vlada Republike Srbije – Komisija za izradu građanskog zakonika, Beograd, 2015

BÍRÓSÁGI HATÁROZATOK

A Belgrádi Körzeti Bíróság Gž. 104/1986. sz. határozata (hivatkozás: ĐURĐEVIĆ 265). Vajdaság Legfelsőbb Bíróságának Rev. 104/1986. sz. határozata (hivatkozás: ĐURĐEVIĆ 265).

A Legfelsőbb Bíróság 2003. 07. 09-én kelt Rev. 916/2002. sz. határozata In: *Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije*, 2004/1, 73.

A Valjevoi Körzeti Bíróság 2004. 11. 02-án kelt Gž. 1409/2004. sz. határozata. Forrás: *Paragraflex* jogi adatbázis.

Az Újvidéki Fellebbviteli Bíróság 2011. 03. 17-én kelt Gž.11157/2010. sz. végzése. Forrás: *Paragraflex* jogi adatbázis.

The Form of Terminating a Contract by Parties' Agreement under Serbian Law with Special Regard to Maintenance Contract

The effective Serbian law, like the majority of European legal orders, adopts the principle of consensuality of contracts, which means that the parties are free, in principle, to choose the form of their contract.

However, modern law recognizes numerous exceptions from this general rule, whereby the legal order prescribes or the parties foresee a mandatory form of contract. These exceptions are quite common, but they do not, however, intend to reinstate the system of formality of contracts, in which contracts produce legal effect only if they are concluded in the prescribed or stipulated form.

Another issue is whether a contract, concluded in the form prescribed by law or stipulated by the parties, could be terminated by a simple oral agree-

ment of the parties or even tacitly. This is particularly important in respect of the termination of long-term contracts, such as, for example, the contract of maintenance, the conclusion of which is subject to strict formal requirements. According to the general rules of contract law, a formal contract can be terminated in a simple oral form, unless the purpose of the form implies otherwise. This general rule is in the case law applied to the maintenance contract as well. However, in order to safeguard legal certainty and parties' interests, it seems reasonable to apply the rule of 'parallelism of formalities' in such cases, according to which the termination of the contract by parties' agreement is subject to the same form in which it has been concluded. By applying the rule of 'parallelism of formalities' to maintenance contract, the form of the contract would achieve its protective and evidentiary function.

Keywords: contract, formal requirements, the principle of „parallelism of forms”, maintenance contract, contract termination

Forma sporazumnog raskida ugovora u srpskom pravu s posebnim osvrtom na ugovor o doživotnom izdržavanju

Pozitivno pravo Srbije, kao i većina evropskih kontinentalnih prava, zalaže se za konsensualnost ugovora. To ne znači nužno da se ugovor zaključuje u usmenoj formi, već slobodu u izboru forme ugovora: strane su u načelu slobodne da izaberu bilo koju formu u kojoj će ugovor zaključiti.

Od ovog pravila međutim savremeno pravo poznaje brojne izuzetke, kada pravni poredak propisuje ili ugovorne strane predvide obaveznu formu svom ugovoru. Ovi izuzeci su prilično učestali, ali ne uspostavljaju istorijski prevaziđen sistem formalizma ugovora, prema kojem se po pravilu pravno dejstvo ugovora ostvaruje samo ako su ispunjene propisane ili predviđene formalnosti i samo se izuzetno može smatrati punovažnim ugovor zaključen usmeno, odnosno u nekoj formi različitoj od propisane ili ugovorene.

Drugo je pitanje da li se formalan ugovor, koji je punovažno nastao u formi koja je propisana ili koju su strane predvidele, i kao takav proizvodi pravno dejstvo, može raskinuti neformalnim sporazumom strana ili njihovom konkludentnom radnjom. Ovo pitanje najveći značaj dobija u vezi sa sporazumnim raskidom ugovora sa trajnim izvršenjem prestacija kao što je ugovor o doživotnom izdržavanju, na primer, koji se zaključuje u vrlo strogoj formi. Prema pravilima opšteg ugovornog prava, formalni ugovor se može raskinuti i usmenim sporazumom strana, osim ako nešto drugo ne proizilazi iz svrhe forme ili zakonom nije drugačije određeno. Ovo pravilo sudska praksa nekritički, i gotovo automatski primenjuje i na ugovor o

doživotnom izdržavanju. Čini se međutim opravdanim da se u ovom slučaju primeni načelo „paralelizma forme” prema kojem bi sporazumni raskid ugovora trebalo ostvariti u istoj formi u kojoj se i ugovor zaključuje. Paralelizmom forme sporazuma o raskidu ugovora o doživotnom izdržavanju forma bi ostvarila kao svoju zaštitnu, tako i dokaznu funkciju.

Ključne reči: ugovor, forma ugovora, načelo „paralelizma forme”, ugovor o doživotnom izdržavanju, sporazum o raskidu ugovora

Beérkezés időpontja: 2018. 11. 11.

Elfogadás időpontja: 2018. 11. 22.